

ЗАШТО САМ ВОДИЛА ДНЕВНИК БИБЛИОТЕКАРА

*Ирина Ивановна Тихомирова, доктор наука,
доцент Катедре за књижевност за децу,
Државни институт за културу и уметности, Санкт Петербург*

Превела:
*Оливера Недељковић, виши библиотекар
Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, Чачак*

*„И прва љубав звана 'посао'
у нама читавог живота остаје.”
Ј. Визбор*

Припремајући се за дискусију у оквиру израде стандарда професије „педагог-библиотекар”, све чешће се сећам ситуације која је настала средином 50-тих година прошлог века приликом расправе на тему „Омладинска библиотека – да или не?” Овај тип библиотеке у нашој земљи до тада није постојао. Омладинске библиотеке су осниване као експерименталне, са циљем да се у пракси провери и потврди целисходност њиховог формирања. Управо у једну такву библиотеку, створену на основу некадашње дечје књижнице, била сам послата по завршетку Лењинградског државног института „Н. К.

Крупска”, где сам стекла звање „библиотекар дечје библиотеке”. Нисмо знали за изузетне примере таквих библиотека у прошлости. Ни у иностранству, према нашим сазнањима, такође их није било. Нисмо имали од кога да учимо. Као зачетници новог, упутили смо се у непознато како бисмо на основу резултата извели ваљан закључак о томе да ли су такве библиотеке потребне, да ли оне оправдавају своје постојање, да ли их посећују читаоци. Од нашег искуства и решења у значајној мери зависила је судбина овог типа библиотека. Ми смо трагали, спотицали се на грешкама, постављали хипотезе, разматрали их, радовали се успесима и били неспокојни због неуспеха.

Тај друштвени пројекат је иницирало и њиме руководило Истраживачко одељење Државне библиотеке СССР „Владимир Иљич Лењин” (ГБЛ). Надзор над нашом библиотеком, Омладинском библиотеком Смољнског реона Лењинграда, у то време је вршила Марија Давидовна Смородинска из ГБЛ, која нас је за време експеримента више пута посетила, интересујући се шта радимо, ко су наши читаоци, какву литературу траже, да ли воле да буду у библиотеци, да ли радо комуницирају са запосленима, да ли се формира читалачка секција, како су посећене масовне активности.

Моје радно место била је читаоница. Библиотека је наручивала све обимније књижевне часописе. Моје обавезе су се састојале у набављању литературе за омладину. Била сам задужена и за организацију рада библиотеке са публиком. Водећи међу часописима за младе читаоце био је часопис „Младост”, који је 1955. године покренуо Валентин Катајев. Код нас су најчешће долазили ученици старијих разреда, ученици средњих техничких и стручних школа, некада су провиривали млади радници из оближње термоелектране. Радо су нас посећивали и млади становници комуналки¹ у стамбеним зградама које су се налазиле поред библиотеке. Многи од њих користили су читаоницу како би се припремили за часове. У библиотеку их је привлачио и отворени приступ фонду, који је стваран тих година.

У суштини, почињали смо „од нуле”. Ту „нулу” за нас је представљала студија о читаоцима. У то време, на столу ми је увек стајала књига Василија Сухомлинског „Рађање

---

¹ Комуналка – термин који се у разговорном језику користио за стан у коме је било настањено више појединаца или различитих породица којима су припадале одељене собе, а просторије као што су кухиња, ходник, тоалет и сл. су биле заједничке.

личности”, која је откривала природу младости. Треба рећи да је већина читалаца наше библиотеке припадала генерацији чије је детињство, као и моје, протекло у току рата. У тренутку о коме говорим, имали су између 15 и 20 година. Земља је оживела, младост, искусивши у детињству злехуде године рата, зажелела се живота, читала је, трагала за собом, веровала у будућност, маштала.

Пажњу и срце многих младих људи у то време заузео је аутор и извођач властитих песама Јуриј Визбор, по професији наставник руског језика и књижевности. Он је певао о добрим и храбрим људима, са којима је било могуће „градити живот”. То су биле социјалне песме човека из народа, совјетске ведре песме о љубави. У књижевност су се враћали писци ратни ветерани: Виктор Астафјев, Јуриј Герман, Владимир Богомолов и многи други. Из штампе су се, једно за другим, појавила прва дела Василија Шукшина. Срца читалаца освајале су прве приче Чингиза Ајтматова. Велику потражњу читалаца, нарочито девојака, у то време изазивала су душевна остварења Константина Паустовског. Расцветала се и на наду младих одговарала је поезија. Сва наша књижевност тог времена, као *звук хармонике* у делу Александра Твардовског, звала је некуда и изазивала жељу да се испочетка понавља: „Како сте ви, децо, изванредан народ!” Важан догађај који је утицао на унутрашњи свет нашег поколења и одредио правац моралног понашања било је објављивање руског издања бајке „Мали принц” француског пилота Сент-Егзиперија која је настала за време рата. Она је први пут објављена у часопису „Нови свет” 1962. године. Веома тражена међу младима тих година била је преведена фантастика.

У организационом, чисто библиотечком планирању, при анализи читалачке публике од нарочите помоћи било је попуњавање аналитичких образаца. У то време се, осим странице о књигама које су издате читаоцу, у празним формуларима, налазила и рубрика „Примедбе библиотекара”, где су се бележиле карактеристике читаоца, његова интересовања, потребе и оно што их условљава, судови о прочитаним књигама. М. Д. Смородинска је приликом посета нашој библиотеци показивала нарочито занимање за ове белешке и често је тражила да их усмено допуњавамо својим запажањима о читаоцима. Нисмо се увек могли поуздати у памћење. Сам живот ми је указао на неопходност проширења тих белешки. Тако се јавила помисао о вођењу дневника библиотекара, у коме сам прву белешку начинила у мају 1959. године. То је била обична свеска у беж

картонском повезу са исцртаним рубрикама, које сам користила за примедбе током вођења главних белешки. О природи дневничких бележака библиотекара извесну представу сам стекла на основу објављених дневника мојих колега. Набројаћу неке: „Дневник сеоског библиотекара” / Н. К. Крупска, *О библиотечком раду*, Москва, 1957; „О педагошком умећу библиотекара” / А. Пинт, *Библиотекар*, бр. 11, 1938; „Моји млади читаоци : из дневника библиотекара” / Л. Усољцева, *Библиотекар*, бр. 3, 1958; „Историја једног дневника” / И. Цариградски, *Библиотекар*, бр. 2, 1957.

У објављеним дневницима библиотекара на првом месту су се налазиле белешке о читаоцима. Записом „О читаоцима” почињао је и мој дневник. Биле су то индивидуалне карактеристике посетилаца који су ме заинтересовали, а већина од њих су били ученици од 8. до 10. разреда. Белешке о њима обично су праћене мојим размишљањима педагошке природе. Навешћу једну белешку начињену 28. јануара 1960. године:

Ученица 8. разреда Тања Курнакова (15 година) је на моје питање „Какве књиге волиш?”, једноставно одговорила: „Потресне.” Испоставило се да се под том одредбом крију књиге које је прочитала попут Крениновог романа „Шеширцијин замак”, Мопасановог дела „Живот” (аутора није запамтила), чији су главни ликови били одрасли људи. Они су јој се допали зато што су много патили због љубави. Питала сам је да ли зна да постоје књиге које говоре о младалачкој љубави, као на пример, „Дивљи пас динго” Р. И. Фрајермана, „Два капетана” В. Каверина, „Историја прве љубави” Н. З. Атарова. Испоставило се да су јој ове књиге непознате. Тај разговор је учврстио моју намеру да направим списак дела о првој љубави. У њему је требало да буду набројана дела који откривају чистоту и племенитост младалачких осећања, њихову лепоту и узвишеност. Такав списак ће ми помагати у разговору са другим читаоцима које је занимала иста тема.

Разуме се, основни начин евидентирања индивидуалног рада са читаоцима остајао је читалачки формулар, који је пружао могућност анализе читалачких потреба. Када библиотекар разговара са тинејџером, у рукама му се налази управо тај формулар а не дневник. Ево како су, на пример, изгледала запажања библиотекара на формулару ученика 8. разреда Бориса Бурлакова током 1960. године. У прибелешци, датираној 9. септембра 1960. године, наведено је: „Забављају га авантуре. Чешће разговарати о прочитаном”. Исте године, 17. децембра записано је: „Чита историјске романе. Предложити план читања”.

Као што видимо, те белешке су ограничене величином формулара. Они нису великих димензија и, по правилу, су информативног карактера. На основу њих је тешко пратити шта је узроковало промену теме штива, како је реаговао читалац на књиге позајмљене из библиотеке, шта је библиотекар размишљао о читању тог младића. Све то је могло бити узето у обзир само у дневнику. Ради прегледности, навешћемо пример белешке о разговору са тим читаоцем: „3. октобар 1960. године: Борис Бурлаков (в. формулар) је почетком ове године читао углавном авантуристичку књижевност. Данас је заподенут разговор о стваралаштву Валтера Скота. Рекла сам да у делима овог енглеског ствараоца има мноштво витешких пустоловина. Али, истовремено, у њима се приповеда о историји Енглеске. Борис је узео роман 'Ајнвахо'." На дан 11. октобра 1960. године, Бурлаков је усхићен књигом. Он је замолио да му набројимо сва дела Валтера Скота која су преведена на руски језик. То интересовање не треба испустити из вида. Пратећи надаље пут тог читаоца из месеца у месец, са дивљењем сам примећивала све развијеније занимање према историјској литератури. Постепено је престао да хрли ка авантуристичким књигама. Ево шта је о овом читаоцу записано у дневнику 1961. године: „Данас сам посаветовала Борису да прочита књигу 'Прошлост и размишљања' А. Херцена. Он испочетка није пристајао. Плашио се сложености штива. Али, када сам му прочитала одломке о устанку декабриста, о расправи посвећеној њима, младић се заинтересовао и узео књигу." Како видимо, наш дневник није замењивао, већ је представљао допуну белешке у формулару, без кога не можемо стећи потпуну представу о читаоцу, о његовим разноврсним интересовањима. У дневнику библиотекар подробније представља неко од читаочевих интересовања, покушавајући да покаже динамику његовог развоја и схвати чиме је она условљена.

У наведеном примеру нас је интересовало питање: како се врши трансформација тинејџера од читаоца лаких пустоловних књига у читаоца озбиљне класичне књижевности? А погледамо ли у његов формулар, можемо видети чиме се још бавио младић тих година, какву стручну литературу је читао, колико често је посећивао библиотеку. Упоређујући читалачки формулар са дневничким записима, може се закључити да они не могу заменити један другог, већ да се узајамно допуњују. И управо ту постаје очигледна улога библиотекара у читалачком формирању ученика. Само узајамно сагледани, ти документи дају представу о читалачком узрастању ученика, а самом

библиотекару откривају суштину библиотекарске педагогије, чије деловање читалац и не мора да наслути услед спонтаности и природности њеног деловања. Пратећи развој једног читаоца, библиотекар открива могућност деловања на друге, што је очито било на примеру наведене белешке о Тањи Курнаковој и њеном читању „потресне” литературе.

Посебан правац рада са читаоцима одређивали су писана и усмена мишљења читалаца о прочитаним књигама, које смо ми веома ценили. Анализа писмених мишљења који су сакупљани у картонске фасцикле и закључци из њих су такође постали предмет дневничких записа, који су заузврат давали подстицај за размишљања о правцима педагошке активности библиотекара. Читајући те оцене, уверила сам се да су се они најчешће сводили на препричавање сижеа прочитаног дела. У њима није било занимања за аутора, није запажана уметничка самосвојност дела, није исказан лични став о прочитаном. То ме је навело да размишљам о неопходности разраде циклуса предавања „Како читати уметничко дело” и о састављању плана читања литературе која се бави тим питањем. Тако сам дошла до главне теме читавог свог професионалног рада, која је проистекла из дневника библиотекара. Важан подстицај за разумевање тог проблема пружио ми је чланак В. Асмуса „Читање као рад и стваралаштво”, објављен у часопису *Питања књижевности* 1961. године. За њим су следили радови И. Калитина „Вештина је бити читалац”, „Не бацај речи у ветар” О. Кожухове, „Перцепција уметничке књижевности међу ученицима” О. Никифорове и др. Њима су се касније придружиле књиге И. Линкове „Ти и твоја књига”, приручници Т. Д. Ползове, чланци сарадника „Института уметничког васпитања” В. Лајбсона, књиге А. М. Левидова „Аутор – лик – читалац” и „Књижевност и стварност” и многе друге. Огроман утицај на моје схватање специфичности читања уметничке књижевности као коауторства с писцем извршила је књига К. Паустовског „Златна ружа”.

Изабравши неколико читалаца, који су написали, по моме схватању, „неуспешне” приказе, и указавши на њихове недостатке, предложила сам им план „Читање о читању” и у свом дневнику пратила како је свако од њих, потпомогнут стручњацима, улазио у свет стваралаштва омиљених писаца. Као библиотекару ми је било важно да схватим какву улогу у њиховом читалачком развоју има план читања који сам им предложила, како се формира њихов читалачки укус, како расте њихова захтевност у погледу умећа писца, како

се у позитивном смислу мења однос према класичној литератури. Срж дневника представљао је индивидуални рад с читаоцима. Из њега је израсло заједништво истомишљеника, мудре деце која стреме ка интелектуалном уздизању. Да бих пронашла место у том колективу, да бих била потребна читаоцима, требало је да се усавршавам и сама: књиге, које сам предлагала својим младим читаоцима морала сам најпре да прочитам ја. Тако се у мом дневнику појавио одељак „О прочитаном”. Записи су се тицали не само уметничких него и стручних издања. Из њих сам, припремајући се, исписивала важне теоријске ставове, методичке проналаске, интересантне чињенице, примере водича за читање. Са нечим сам се слагала, нешто сам одбацивала, а нешто оспоравала.

Читајући неку књигу „за себе”, ја сам увек размишљала о томе, коме, када и како је што боље препоручити, на каквим примерима засновати разговор. Те мисли сам, по сећању, уносила у дневник. Белешке овог типа помагале су ми да у разговору са читаоцима потврдим свој суд о књизи, ослањајући се на конкретне чињенице, које су могле послужити као „мамац” при препоручивању књиге. Како бих лакше користила белешке о књигама, све странице дневника сам нумерисала, а на крају сам правила регистар с ознаком аутора, наслова прочитаних садржаја и странице записа. Свака белешка одељка „О прочитаном” била је датирана и почињала пуним библиографским описом прочитане књиге. Треба нагласити да је тим записима претходио одељак библиографског карактера под насловом „Прочитати”. То је у извесном виду био месечни или вишемесечни план самообразовања, условљен стручном или личном потребом.

Тема дневничких белешки била је и расправа са читаоцима о књигама. Постепено је ова форма групног библиотечког рада са омладином постала најважнија. Она је одговарала природи мојих младих читалаца, њиховој потреби за самоостваривањем, жељи за слободом говора која им је својствена, а која у условима школског живота, зависности од наставника, његових оцена, није могла да се оствари у пуној мери. Успех дискусије умногоме је зависио од избора књига и питања проблемског карактера који су могли изазвати живе расправе. Предмети расправа постале су новоизашле књиге. Међу њима је било приповетка Чингиза Ајтматова „Џамила”, „Неуспех срца” Анатолија Алексина, „Дело, коме служиш” Јурија Германа, приче „Иван” Владимира Богомолова и „Звезда” Емануила Казакевича, прича „Дубравка” Радија Пагодина и многе друге. Дело „Мали

принц” анализирила сам у различитим ситуацијама с читаоцима на десетине пута. Тако се формирала група активних читалаца око мене. Водила сам са њима разговор о књижевности и о животу, мене нису доживљавали као педагога, већ као искусног познаваоца књига.

Велику пажњу поклањала сам темама за расправу. Проблемско учење, о коме се у то време много говорило, помогло ми је да о делима која су била предмет расправе саставим питања која изазивају активан мисаони рад читалаца, подстичу трагање за узрочно-последичним везама, поспешују асоцијације на стварни живот. Један од услова, које је формулисао методичар наставе Лав Ајзерман у свом раду „У укљученом уму” (*Народно образовање*, 1967, бр. 3), записала сам у свој дневник: „Добро питање – то је питање на које се не може одговорити без знања чињеница и на које се не може одговорити ако знамо само чињенице.”

Ако ми се указала могућност да посетим научну конференцију, трудила сам се да у своју свеску запишем основне тезе предавања уз навођење аутора. Сваку тезу излагача оцењивала сам у рубрикама свеске знаковима. Плус је значио да прихватам, минус да се не слажем, знак узвика да је веома интересантно, знак питања да нисам схватила, а „nota bene” да је нешто веома важно. Касније сам те белешке из одељка „О конференцијама” ишчитавала као ресурсе идеја, они су ми помагали да професионално напредујем, да одредим стратегију кретања.

Таква ризница – залиха белешки о властитом раду са читаоцима, о књигама, размишљањима која су настала током специјалних активности, помогла ми је у следећем разговору с Маријом Давидовном Смородином током њене посете нашој библиотеци: довољно је било да јој дам да прочита мој дневник. Једном ми је рекла: „Ово је одлична грађа за рад који би у часопису *Библиотекар* био објављен као подршка раду омладинских библиотека.” С њеним благословом 1963. године у 9. броју овог часописа изашао је мој први чланак „Дневник библиотекара” у коме сам цитирала примере из дневничких записа уз коментаре који су их пратили. Дневник је био почетак мог свесног става према струци, почетак истраживачког рада. Постало ми је занимљиво да радим. Ризница искуства је са годинама расла. Увећавао се професионални „пртљаг” јединствених знања каква није имао нико други, било да су се она тицала читалачких индивидуалности или индивидуалности

методичког искуства, које сам стекла својим радом и оригиналним приступом. У виду радова сам га расипала на страницама часописа у нади да ће неке постати подстицај за стручно усавршавање, баш као што је то био случај са мном.

Осврћући се уназад, схватам да ми је дневник, поставши сведок мог професионалног развоја и стицања залиха јединствених знања стечених у комуникацији са читаоцима, пружио могућност да током кратког периода стажа у Омладинској библиотеци напишем и објавим дванаест радова у стручним часописима. Набројаћу неке: „За стваралачко читање” (1964), „Ишчитавајући књиге” (1965), „Кључ за тумачење дела” (1969), „Уметност рецепције”. Крајем 60-тих година располагала сам грађом, која је, према мишљењу Наталије Николајевне Житомирове, шефа Катедре књижевности за децу и библиотечког рада са децом у Лењинградској државној библиотеци, могла послужити за израду докторске дисертације. Тезу под насловом „Књижевно формирање ученика виших разреда у библиотеци” одбранила сам 1971. године, а потом сам се запослила на Катедри у својству предавача. Током дугогодишњег рада на Катедри нисам заборављала свој дневник и често сам у настави и на семинарима користила примере из праксе, који су у њему били описани. На једној од таквих вежби са студентима током 80-тих година, дала сам им свој дневник како би га погледали, и он је, на моју велику жалост, нестао без трага и више га никада нисам видела, али навику да бележим мисли и чињенице које се тичу струке, сачувала сам и данас. Од дневничких бележака које сам начинила, настало је поглавље „Индивидуални рад с читаоцима” у оквиру два уџбеника „Водич за дечје читање у библиотеци” у редакцији Н. Н. Житомирове (1976) и „Водич за дечје и омладинско читање у библиотеци”, у редакцији Т. Д. Полозове (1992). Данас, када за собом имам десет објављених књига и скоро 350 радова о библиотечком раду са децом и младима, као и о психологији читања, које сам написала за 60 година професионалног рада, с пуним правом могу да кажем – сви они су, као из извора, потекли из мог дневника библиотекара. Када сам прочитала књигу америчких и канадских аутора „Виртуелни образовни простор” намењену педагогу-библиотекару, постало ми је сасвим јасно, да је то лично језгро које човек ствара из личних потреба током професионалног усавршавања и коришћења широког пространства информација. У том језгру долази до акумулирања личних знања библиотекара приликом комуникације са стварним читаоцем и сазнања других које је

критички усвојио. А резултат таквог интегралног начина сазнања, које уобличено у текстове долази до других библиотекара, како би пробудило њихову професионалну мисао и како би они у својим трагањима наставе даље.

Верујем да ће се, као што је Омладинска библиотека у шестој и седмој деценији 20. века оправдала своје постојање, поткрепљено дневничким белешкама библиотекара, данас развити нова професија педагог-библиотекар. То ће се десити уколико она свакодневно буде предмет анализе, испитивања, стваралачког мишљења и истраживања, читалачких реакција, који неће ишчезнути, већ ће бити подржани чињеницама које се не могу оспорити. Оне ће постати најбољи аргумент у одбрани нове професије и конкретна грађа која открива њену јединствену педагошку суштину.

Белешка о аутору: Ирина Ивановна Тихомирова је један од водећих експерта из области психологије дечјег читања у Русији. Аутор је великог броја радова у којима се бави проблемима из области развоја и неговања читалачких навика код најмлађих корисника библиотеке, који су чврсто утемељени у њеној дугогодишњој пракси и непрекидној повезаности са библиотекарима који своју мисију остварују радећи са младима широм Русије. Њен дугогодишњи рад, током кога је објавила 10 књига и преко 350 радова, усмерен је и на истраживање стваралачког читања. Била је учесник и организатор великог броја конференција и семинара који су посвећени овом важном питању, а као предавач и ментор на Катедри књижевности за децу на Санктпетербуршком државном универзитету културе и уметности, подстакла је многе своје студенте и сараднике да се баве овим важним темама.

Овај текст преведен је из часописа *Школска библиотека*, бр. 3 (2016), стр. 37–41.